

עניינים תוכן

מבוא	2
פרק א: מבוא היסטורי	3
פרק שני: נשים יהודיות במרוקו	12
פרק ב: בתי הספר של כי"ח	16
רקע	16
מתכונת הלימוד	20
השלכות התמורות על מציאות חייהם של הנשים היהודיות במרוקו	22
פרק ממצאים : תמורות במציאות חייהן של בנות יהודיות במרוקו בתקופה הצרפתית: בתי הספר של כי"ח	24
ממצאים	24
מסקנות	27
סיכום	29
ביבליוגרפיה	30

מבוא

נושא העבודה :

תמורות במציאות חייהן של בנות יהודיות במרוקו בתקופה הצרפתית

יהדות מרוקו הייתה חברה מסורתית אשר חיה שנים בצל שלטון מוסלמי מסורתי בעצמו. בשל התנאים שבהם היא התקיימה ובשל עקרונות הדת היהודית אותם היא שימרה, מעמד האישה בחברה זו היה מעמד נחות לעומת הגברים. עבור הנשים התפקיד החברתי היה מוגדר וקיים עוד בשלב הילדות המוקדמת. עבור הנשים נקבע העיסוק המרכזי שלהן בתור עקרות הבית אשר דואגות לחינוך הילדים ולתחזוקה השוטפת של הבית. עיסוקים אחרים, ואפילו יציאה מן הבית, נחשבו בתור הפרה של הסדר החברתי והחברה ראתה זאת בעין רעה. במאה ה-19 חלה תמורה משמעותית מבחינה זו. הנשים החלו להיות משוחררות יותר וקיבוע המעמד החברתי שלהן כבר לא היה קבוע כמו בעבר. בשל המצב הכלכלי הקשה שהיה עבור יהודי מרוקו באותם השנים, העדיפו היהודים כי הנשים יצאו לעבודה עד כמה שרק אפשר, כדי לעזור בפרנסת הבית. הדבר היה נכון בעיקר למשפחות עניות אם כי היה גם נכון עבור אחרים.

בנקודה זו נכנסה לפעולה רשת החינוך של כל ישראל חברים (מכאן ולהלן כ"ח). רשת זו נכנסה לפעולה בשל פעילות פילנתרופית של יהודים עבור יהודים אחרים בגולה, תוצאה של פרשת דמשק והגברת המעורבות ההדדית בין קהילות היהודים בפזורה. רשת זו של מוסדות חינוך התיימרה שלא רק להביא להשכלה בקרב היהודים המרוקאים אלא ביקשה ליצור מצב חברתי חדש שבו היא מטמיעה את ערכי החינוך של המערב בקרב יהודי מרוקו. זאת על מנת לגאול אותם מן הבורות שחיים תחת שלטון מוסלמי גרמו להם לסבול ממנה. פעילות הארגון התיימרה לשנות את האופי של החברה היהודית במרוקו ולהפוך אותם להיות בעלי ערכים אירופאים שאותם הם ראו אוניברסליים. מכאן עולה השאלה, האם השפיעה פעילות זו על החברה המסורתית של מרוקו. שאלה זו רחבה מאוד ולכן אני אבחן רק היבט אחד שלה: **כיצד השפיעה פעילות רשת כ"ח במרוקו על המעמד החברתי של הנשים במרוקו.**

על מנת לענות על שאלת המחקר אחלק את העבודה באופן הבא. הפרק הראשון של העבודה יעסוק בסקירה ספרותית של גורל הקהילה היהודית במרוקו. הסקירה תעסוק בקצרה בשלבים המוקדמים של חיי היהודים במרוקו ולאחר מכן תסקור את התקופה שבה עוסקת עבודה זו. בפרק הבא אתאר את מצב נשות היהודים במרוקו. הסקירה תנתח את תפקידן המסורתי במשפחה ואת הדרך שבה ראו יהודי מרוקו את תפקיד הנשים בחברה. סקירה זו גם תעסוק בשינויים הכלכליים של המאה ה-19 אשר שינו דברים עבור הנשים במרוקו וגרמו להם לצאת יותר לשוק העבודה. הפרק שלישי של העבודה יעסוק ברשת כ"ח עצמה. מה הייתה תפיסת העולם של החברה ומהי היא ניסתה להגשים. סקירה זו תעסוק גם בהיבטים של חומרי ותכני הלימוד, לצד תגובות הקהילה לשינויים הללו. פרק זה גם יעסוק בהשלכות של פעילות כ"ח בקרב היהודיות, מידת שיתוף הפעולה של הקהילה עם פעילות הארגון, והתמורות שחלו בעקבות פעילות החברה בקרב נשות מרוקו. הפרק האחרון של העבודה ינתח את הממצאים השונים של העבודה. המטרה של פרק זה היא להשוות את התנאים הכלליים אשר שררו במרוקו, כלומר המצב הכלכלי הקשה ותחילת השלטון הצרפתי על מרוקו, וינסה לבחון את התמורות שהתרחשו בעקבות הכיבוש הצרפתי של מרוקו, על נשות היהודים אשר נטלו חלק בפעילות של חברת הכ"ח.

מקורות המחקר המרכזיים של עבודה זו יהיו מחקרים אשר עסקו בהיסטוריה הכללית של מרוקו, עם דגש על האירועים שבמסגרת עבודה זו כמו המחקר של רובר ארסץ, **יהודי מרוקו תקופת המלך מוחמד החמישי**, אשר מכיל סקירה היסטורית רחבה של יהדות מרוקו. מחקרים אחרים אותם אתאר בעבודה יעסקו במעמד האישה כמו המחקר של אליעזר בשן, **נשים יהודיות במרוקו, דמותן בראי מכתבים מן השנים 1733-1905**. מחקרים נוספים יעסקו ישירות בהשפעה של כ"ח על מעמד האישה, תוך תיאור מקורות ראשוניים אשר תיארו את האירועים השונים מנקודת מבט ראשונית. מחקרים אלו כמו המחקר שערכה אלישבע שטרית, **החינוך בכ"ח והשפעתו על חיי האישה היהודייה**, יעזרו לנו להשלים את התמונה בנוגע לשאלת המחקר. חשיבות הנושא והעניין האישי שאני מוצאת בנושא זה נובע מתוך הרצון להבין כיצד ניתן לשנות חברה מסורתית מבפנים. איך ניתן להביא לתמורה אשר תיטיב עם הנשים, גם בחברות מסורתיות בימינו, באופן שלא יגרור את התנגדות הציבור ויצליח בסופו של דבר. גם בימינו חברות רבות לא מטמיעות ערכים אוניברסליים אשר יכולים לקדם את האנושות, והבנה של כיצד ניתן לערוך שינויים כאלה בחברה מסורתית, הינה החשיבות אשר הניעה את הרצון לכתוב עבודה זו.

פרק א: מבוא היסטורי

ההתיישבות היהודית במרוקו החלה כבר בעת העתיקה, החל מימי הבית הראשון. אוניות סוחרות פיניקיות ערכו מסעות רבים באותה התקופה ברחבי אגן הים התיכון והיהודים היו חלק מן המסעות הללו, והגיעו עד לחופי מרוקו, שם הם התיישבו והקימו קולוניות יהודיות¹. ההתיישבות היהודית בצפון אפריקה נמשכה גם במהלך התקופה הרומית ובידינו קיימים כמה ממצאים אשר מראים כי באותה העת הייתה קיימת קהילה יהודית פעילה. קהילה התקיימה בעיקר בערי החוף ולא בערים בפנים הארץ², כפי שקרה בקרב קהילות מהגרים רבות במרוצת ההיסטוריה. המתיישבים החדשים המשיכו את המסורת של הקהילות הקדומות יותר ועסקו בסחר מסוגים שונים. עד תקופת השלטון המוסלמי המשיכה הקהילה היהודית להתקיים ולעיתים אף לשגשג כאשר היחס אליהם נקבע על ידי מדיניות השלטון הנוצרי, והשליט של אותו הזמן קבע את טיבו של היחס הזה. קיסרים שונים מן האימפריה הביזנטית ביקשו לעיתים להוציא צו נוצרי נגד יהודים וקבוצות אתניות נוספות שהגביל את הפולחן הדתי שלהם כדי לגרום להם לאמץ את דת הנצרות. בימים כאלה היחס אל הקהילה היהודית היה קשה יותר אולם היו אלו תקופות זמניות אשר הגיעו לסופן בסופו של דבר.

עם עליית והתפשטות דת האסלאם במאה השביעית לספירה הפכה קהילת מרוקו להיות תחת חסות

¹ Karen B Stern, Inscripting Devotion and Death: Archaeological Evidence for Jewish Populations of North Africa, Brill, 2008. P 92.

² Brent D Shaw, Sacred Violence: African Christians and Sectarian Hatred in the Age of Augustine, Cambridge University Press, 2011, p. 263.